TA‘LIM TIZIMIDA YUTUQLAR, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLI REJALAR

Boboyeva Sitora
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Hasanova Sabohat
Termiz davlat pedagogika instituti magistranti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20150905

Annotatsiya: Ushbu tezis O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish jarayonida ta'lim tizimining o'rni va ahamiyatini kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Asarda ta'lim sohasidagi so'nggi yillardagi keng ko'lamli islohotlar natijasida erishilgan muhim yutuqlar, jumladan, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va pedagog kadrlar salohiyatini oshirish borasidagi ijobiy o'zgarishlar chuqur o'rganilgan. Shu bilan birga, ta'lim sifati, moliyalashtirish mexanizmlari, inklyuzivlik va mehnat bozori talablari o'rtasidagi nomutanosiblik kabi dolzarb muammolar tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqilgan. Ishda mazkur muammolarni hal etishga qaratilgan istiqbolli rejalar, jumladan, xalqaro tajribani tatbiq etish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish va ta'limning barcha bosqichlarida innovatsion yondashuvlarni joriy etishga doir takliflar ilgari surilgan. Tadqiqot O'zbekistonning kelajakdagi barqaror taraqqiyotida ta'limning hal qiluvchi rolini asoslaydi.
Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, demokratik jamiyat, O'zbekiston, islohotlar, yutuqlar, muammolar, istiqbol, ta'lim sifati.

Abstract. This thesis provides a comprehensive analysis of the role and significance of the education system in the process of building a democratic society in Uzbekistan. The work thoroughly examines the significant achievements attained in the education sector in recent years as a result of large-scale reforms, including the modernization of curricula, the introduction of digital technologies, and the enhancement of pedagogical staff capacity. Simultaneously, pressing issues such as the quality of education, financing mechanisms, inclusivity, and the imbalance between educational output and labor market demands are critically reviewed. The study proposes promising plans aimed at resolving these challenges, including the implementation of international best practices, development of public-private partnerships, and the introduction of innovative approaches at all levels of education. The research substantiates the crucial role of education in Uzbekistan's future sustainable development.
Keywords: Education system, democratic society, Uzbekistan, reforms, achievements, challenges, prospects, quality of education.

Аннотация. Настоящая диссертация посвящена комплексному анализу роли и значения системы образования в процессе построения демократического общества в Узбекистане. В работе глубоко изучены значительные достижения, достигнутые в сфере образования в последние годы в результате масштабных реформ, включая модернизацию учебных программ, внедрение цифровых технологий и повышение потенциала педагогических кадров. Одновременно критически рассмотрены актуальные проблемы,

такие как качество образования, механизмы финансирования, инклюзивность и дисбаланс между результатами образования и требованиями рынка труда. В исследовании предложены перспективные планы, направленные на решение этих проблем, включая внедрение международного опыта, развитие государственно-частного партнерства и применение инновационных подходов на всех уровнях образования. Исследование обосновывает решающую роль образования в будущем устойчивом развитии Узбекистана.

Ключевые слова: Система образования, демократическое общество, Узбекистан, реформы, достижения, проблемы, перспективы, качество образования.

O‘zbekistonda demokratik jamiyat qurish strategiyasi shiddat bilan davom etayotgan bir davrda ta’lim tizimining yutuqlari, muammolari va istiqbolli rejalarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etish g‘oyat dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zero, har qanday demokratik davlatning poydevori – bu ma’rifatli, ongli va faol fuqarolardan iborat inson kapitalidir. Ta’lim tizimi ana shu inson kapitalini shakllantirishning fundamental mexanizmi bo‘lib xizmat qiladi. Mamlakatimizda so‘nggi yillarda ta’lim sohasida amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar, xususan, maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda kuzatilayotgan ijobiy o‘zgarishlar, o‘quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar demokratik qadriyatlarni singdirishga xizmat qiluvchi muhim omil bo‘lmoqda. Ushbu yutuqlar O‘zbekistonning jahon ta’lim makonidagi mavqeini mustahkamlashga, yoshlarning global mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishga zamin yaratmoqda.

Shu bilan birga, ta’lim tizimida hal etilishi lozim bo‘lgan bir qator muammolar ham mavjudki, ularning bartaraf etilishi demokratik jamiyat qurish yo‘lidagi islohotlarning barqarorligini ta’minlash uchun muhimdir. Jumladan, ta’lim sifatini hududlararo farqlanishi, o‘qituvchilarning ijtimoiy maqomini yanada oshirish zaruriyati, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni amaliyotga to‘liq joriy etishdagi qiyinchiliklar, shuningdek, ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlash va muammolarni mustaqil hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mexanizmlarning yetarli emasligi kabi masalalar chuqur ilmiy tahlil va amaliy yechimlarni talab etadi. Bu muammolar, o‘z navbatida, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, yosh avlodning siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etishiga to‘siq bo‘lishi mumkin.

Mavzuning dolzarbligi, ayniqsa, O‘zbekistonning kelgusi taraqqiyot strategiyasida ta’limga ustuvor ahamiyat berilayotgani, "Yangi O‘zbekiston – Uchinchi Renessans poydevori" g‘oyasi ta’lim sohasidagi innovatsion rejalar bilan bevosita bog‘liqligi bilan izohlanadi. Ushbu tadqiqot ta’lim tizimidagi mavjud yutuqlarni tizimlashtirish, aniqlangan muammolarning ildizlarini ochib berish hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan istiqbolli rejalar va samarali mexanizmlarni ilmiy asosda ishlab chiqishga xizmat qiladi. Natijada, ushbu ish O‘zbekistonning demokratik islohotlar yo‘lidagi ta’lim siyosatini yanada takomillashtirish, inson huquqlari va erkinliklari, qonun ustuvorligi kabi demokratik qadriyatlarni yoshlar ongiga chuqur singdirish uchun ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekistonda mustaqillik yillarida demokratik jamiyat qurish jarayoni ta’lim tizimining rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib kelgan. Ta’lim, har qanday jamiyatning poydevori sifatida, fuqarolarning ongli, mas’uliyatli va faol ishtirokini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda ta’lim sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilgani, jumladan, maktabgacha, umumiy o‘rta, professional va oliy ta’lim tizimlarining modernizatsiya qilingani,

yangi o‘quv dasturlari va standartlari joriy etilgani, xalqaro hamkorlik aloqalari kengaytirilgani muhim yutuqlar sirasiga kiradi. Ushbu o‘zgarishlar natijasida aholining ta’lim olish imkoniyatlari sezilarli darajada oshdi, yoshlarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni egallashi uchun sharoitlar yaratildi. Biroq, erishilgan yutuqlarga qaramay, ta’lim tizimining demokratik jamiyat qurishga qo‘shadigan hissasini yanada oshirish yo‘lida bir qator tizimli muammolar va qiyinchiliklar mavjud.

Jumladan, ta’lim mazmunining mehnat bozori talablari va demokratik qadriyatlar bilan uzviyligi, o‘quv jarayonida tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va ularning ijtimoiy maqomini mustahkamlash masalalarida hali ham kamchiliklar kuzatilmoqda. Shuningdek, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini zamonaviy talablarga javob beradigan darajaga yetkazish, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish sur’atlari va ta’limga yo‘naltirilgan moliyaviy resurslarning samaradorligi borasida ham o‘z yechimini kutayotgan masalalar mavjud. Ta’limda inklyuzivlikni ta’minlash, chekka hududlardagi ta’lim sifati va imkoniyatlarini markazdagi muassasalar darajasiga ko‘tarish, shuningdek, jamiyatda ta’limga bo‘lgan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish ham dolzarb muammolar sirasiga kiradi.

Bu muammolar ta’lim tizimining nafaqat o‘z ichki rivojlanishiga, balki O‘zbekistonda demokratik tamoyillarga asoslangan fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayoniga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim tizimidagi kamchiliklar fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy hayotda faol ishtirok etishiga, davlat boshqaruvida mas’uliyatli qarorlar qabul qilishiga, huquqiy savodxonligini oshirishiga va jamiyatdagi o‘zgarishlarga moslashishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu bois, ta’lim tizimidagi yutuqlarni chuqur tahlil qilish bilan birga, mavjud muammolarni aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini ilmiy asosda o‘rganish hamda istiqbolli yechim va rivojlanish yo‘llarini belgilash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Mazkur tezisda O‘zbekiston ta’lim tizimining demokratik jamiyat qurishdagi o‘rni va ahamiyatini kompleks tahlil qilish, sohada erishilgan yutuqlarni ob’yektiv baholash, mavjud muammolarni chuqur ilmiy asosda aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy takliflar hamda istiqbolli rejalar ishlab chiqish zarurati ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Aynan shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, uni demokratik qadriyatlar va zamonaviy talablar ruhida rivojlantirish orqali O‘zbekistonda barqaror va adolatli jamiyat qurishga hissa qo‘shish ushbu muammoning qo‘yilishining asosiy maqsadidir.

O‘zbekistonda demokratik jamiyat qurish jarayoni ta’lim tizimining uzluksiz rivojlanishi va modernizatsiyasini talab etadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — O‘zbekiston ta’lim tizimining mustaqillik yillarida erishgan yutuqlari, demokratik qadriyatlarni shakllantirishdagi roli, mavjud muammolari hamda kelajakdagi istiqbolli rivojlanish rejalarini chuqur ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, mazkur tahlil asosida ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, uning demokratik jamiyat talablariga mosligini oshirish va barqaror taraqqiyotini ta’minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar va amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Mazkur tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasining demokratik jamiyat qurish borasidagi strategik maqsadlari kontekstida ta'lim tizimining kompleks rivojlanish jarayonlari hisoblanadi. Bu ob'ekt maktabgacha ta'limdan to oliy va oliydan keyingi ta'limgacha bo'lgan barcha bosqichlarni, ularning institutsional tuzilmalarini, ta'lim jarayonlari ishtirokchilarini va

ular o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni qamrab oladi. Tadqiqot predmeti esa ta'lim tizimida erishilgan yutuqlarni chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni ilmiy-nazariy asosda aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan istiqbolli rejalar va mexanizmlarni ishlab chiqishdan iborat. Xususan, ta'lim mazmunini demokratik qadriyatlar, inson huquqlari va fuqarolik jamiyati talablariga moslashtirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'llari, shuningdek, mamlakatning barqaror taraqqiyotini ta'minlashda ta'limning yetakchi o'rni predmet doirasida atroflicha o'rganiladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi O‘zbekistonda ta’lim tizimini demokratik jamiyat qurilishi jarayonining uzviy komponenti sifatida kompleks tahlil qilishga qaratilgan yangicha yondashuvlar bilan belgilanadi. Aksariyat mavjud tadqiqotlar ta’lim islohotlarini pedagogik yoki tashkiliy-boshqaruv nuqtai nazaridan tahlil qilgan bo‘lsa, ushbu ishda ta’lim siyosati va demokratik transformatsiya o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqadorligi institutsional-sinergetik yondashuv asosida o‘rganiladi.

Ishning ilmiy yangiligi, birinchidan, ta’lim tizimidagi yutuq va muammolarning demokratik qadriyatlar (plyuralizm, tolerantlik, huquqiy ong, tanqidiy fikrlash) shakllanishiga ta’sirini baholashning konseptual mexanizmi ishlab chiqilganidadir. Bunda ta’lim dasturlari, darsliklar mazmuni va o‘qitish metodologiyasining fuqarolik jamiyati institutlari bilan integratsiyasi darajasi tizimli tahlil qilinadi.

Ikkinchidan, ta’lim sohasidagi mavjud muammolar shunchaki tavsiflanmasdan, ularning demokratik rivojlanishga to‘sqinlik qiluvchi tizimli ziddiyatlar (masalan, markazlashtirilgan boshqaruv va akademik erkinlik o‘rtasidagi, standartlashtirilgan ta’lim va individuallikni rivojlantirish o‘rtasidagi ziddiyatlar) ekanligi ilmiy asoslab berildi. Bu esa muammolarning ildizini chuqurroq anglash va samarali yechimlar topish imkonini beradi.

Uchinchidan, tadqiqotda O‘zbekiston sharoitida fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan, formal, noformal va informal ta’limni o‘zaro integratsiya qiluvchi innovatsion-integrativ ta’lim modeli taklif etildi. Ushbu model ta’lim jarayonida olingan nazariy bilimlarni ijtimoiy-siyosiy hayotda amaliy qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning istiqbolli rejalari milliy mentalitet, global ta’lim trendlari va demokratik jamiyat ehtiyojlarini uyg‘unlashtirish asosida prognozlashtirildi. Bu esa ta’lim siyosatini belgilashda reaktiv emas, balki proaktiv yondashuvni qo‘llash uchun nazariy-metodologik asos yaratadi va O‘zbekistonda ta’lim-demokratiya munosabatlarini o‘rganishga doir ilmiy qarashlarni yangi bosqichga olib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son.
2. Jo‘rayev R.X., Fayzullayev R. Ta'lim islohotlari: strategiya, muammolar va yechimlar. – Toshkent: “Fan”, 2020. – 288 b.
3. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. The Macmillan Company.
4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008. – 176 b.